

***Fenntarthatóság szempontjainak
érvényesítésére felsőoktatást érintő pályázati
kiírásokban***

Haraszti Anikó (TVE), 2004.

Fenntarthatóság szempontjainak érvényesítésére felsőoktatást érintő pályázati kiírásokban

- Kutatás -

Megrendelő:

Czippán Katalin, Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programigazgatóság

Lebonyolító:

dr. Haraszi Anikó, Tudatos Vásárlók Közhasznú Egyesülete

I. FELSŐOKTATÁS ÉS KUTATÁS-FEJLESZTÉS RENDSZERE

A magyar felsőoktatás irányításáért az oktatási miniszter a felelős¹, hivatalán belül pedig a Felsőoktatási Helyettes Államtitkár. Törvény² rendezi a felsőoktatás intézményrendszerét, a felsőoktatásban oktatók, tudományos kutatók, hallgatók jogviszonyát a felsőoktatás keretei között zajló tudományos kutatást. Az oktatási miniszter felsőoktatással és tudományos kutatással kapcsolatos feladatainak ellátását segítő, javaslattevő, véleményező testülete a Felsőoktatási és Tudományos Tanács³. Magyar Akkreditációs Bizottság⁴ felsőoktatási intézmények, karok létrehozását véleményező szerv, valamint a képzések és tudományos tevékenység minőségének hitelesíti, illetve minősítés végez. Jelenleg 50 egyetem és főiskola működik Magyarországon. A felsőoktatást érinti, bár attól jellegében eltér a szakképzés és a felnőttoktatás is. Az utóbbi terület irányításáért szintén az oktatási miniszter a felelős.

A Magyar Köztársaság Alkotmányának felhatalmazása alapján a Kormány határozza meg „a tudományos és kulturális fejlesztés állami feladatait, és biztosítja az ezek megvalósulásához szükséges feltételeket”⁵. A Kormányzaton belül, a tudománypolitika irányításáért - korábbi Kutatási-fejlesztési Helyettes Államtitkárság jogutódjaként, 2004. január 1-től - a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal⁶ a felelős. Emellett a Magyar Tudományos Akadémia⁷ - a tudomány művelődésével, támogatásával és képviselésével kapcsolatos közfeladatokat ellátó köztestület - feladatai között szerepel kutató- és egyéb intézetek létrehozása és működtetése, tudományos osztályok és bizottságok szervezése. A magyar kutatási életben fontos szerepet töltenek be a muzeális intézmények⁸, nem költségvetési támogatásból működő kutatóintézetek⁹, valamint a gazdasági társaságok által fenntartott kutatóhelyek¹⁰ is. A kutatás-fejlesztés területét egyelőre jogszabály külön még nem rendezi, azonban 2003 év során kidolgozásra került a kutatás-fejlesztésről és technológiai innovációról szóló törvény koncepciója¹¹. A kormányzati ösztöndíj-politika feltételeinek továbbfejlesztése céljából a Kormány Nemzetközi Ösztöndíj Fórumot¹² működtet.

2001-ben az oktatási miniszter létrehozta a Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszert, működését a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal elnöke felügyeli. A Nyilvántartási Rendszer¹³ célja a kutatási-fejlesztési témák, projektek nyilvántartása, archiválása.

Az oktatási minisztérium honlapján elérhető az Elektronikus Információs Szolgálat, ami olyan egy nemzeti program, amelynek célja, hogy a felsőoktatás és a tudományos kutatás számára szükséges

¹ 162/1998. (IX.3) Korm. rendelet az oktatási miniszter feladat-és hatásköréről

² 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról

³ 15/1997. (III. 12.) MKM rendelet

⁴ 199/2000. (XI.29.) Korm. rendelet

⁵ 1949. II. tv. 35.§ (1) f)

⁶ 216/2003. (XII.11.) Korm. rendelet

⁷ 1994. XL. évi törvény

⁸ 47/2001. (III.27.) Korm. rendelet

⁹ például: Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Alapítvány

¹⁰ például: GE-Tungstam, IBM, Novartis

¹¹ 1089/2003. (IV.18) Korm. határozat

¹² 147/2002. (VI. 29.) Korm. rendelet

¹³ 160/2001. (IX. 12.) Korm. rendelet, <http://www.info.omikk.bme.hu/nkr1/>

elektronikus információforrásokat központilag, nemzeti licenz alapján vásárolja meg, és tegye hozzáférhetővé.

Közpénzek felhasználásának módját az államháztartásról szóló törvény és végrehajtási rendelete¹⁴ szabályozza, valamint a közbeszerzési törvény¹⁵ fogalmaz meg rendelkezéseket. Nagyobb, felsőoktatásra, avagy kutatás-fejlesztésre szánt összegeket, alapokat, programokat a költségvetési törvény is felsorolja, célelőirányzatok formájában, minisztériumok keretein belül. Bár a közpénzek felhasználásának szigorú szabályai vannak, a lebonyolítás módja szervezetenként eltérő. Gyakori megoldás, hogy az alap, program, előirányzat felügyeletét ellátó intézmény felügyelet alatt, önállóan működő szervezet végzi a programok, pályázatok lebonyolítását, így az Oktatási Minisztérium Alapkezelő Igazgatósága, avagy a Kutatás-fejlesztési Pályázati és Kutatáshasznosítási Iroda.

A magyar felsőoktatást és kutatás-fejlesztést több mint 300 program, pályázat érinti, melyek jellege, jelentősége eltérő. A jelenlegi kutatásra rendelkezésre álló idő lehetővé tett ugyan magának a pályáztatás rendszerének átvilágítását, és a jelentősebb intézmények, rendszerek megismerését, azt azonban nem, hogy részletes stratégiai terv születhessen egy-egy pályázati kiírás fenntarthatóság szerinti befolyásolására. A jelen kutatás csupán a kezdete lehet egy, a fenntarthatóságot érvényesíteni kívánó szakmai program, együttműködés kialakításához. A továbbiakban kifejtett kérdések, lehetőségek, eszközök segítséget nyújtanak egy munkaterv kialakításához. Egyes pályázatok részletes átvilágítása több időt, és szakmailag egyeztetett szempontrendszer kialakítását igényli.

¹⁴ 1992. évi XXXVIII. törvény, 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet,

¹⁵ 2003. évi CXXIX. törvény

II. FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

Az 1970-es években kidolgozott világmodellek készítői arra a következtetésre jutottak, hogy a gazdasági növekedés módja, üteme környezeti katasztrófákhoz vezet. 1988-ban, az ún. Brundtland-jelentés, a Közös jövőnk, fogalmazta meg a fenntartható fejlődés elvét. Az elv mellett, hogy magában foglalja a fejlődés gondolatát, radikális gazdasági és társadalmi változását: „ *A fenntartható fejlődés a fejlődés olyan formája, amely a jelen igényeinek kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől.*” A nemzetközi szakirodalomban Herman Daly meghatározása is igen elterjedt.

A fenntartható fejlődés, fenntarthatóság fogalma - a helytelen használat, következetlenségek, pontosan kidolgozott és elfogadott tartalom hiánya következtében – ma sok helyen, sokféle kontextusban megjelenik, gyakran okozva félreértést, és nem utolsósorban a fogalom devalválódásához vezethet. A fenntartható fejlődés fogalmát több politikus, médium, gazdasági szakember a folyamatos fejlődés szinonimájaként használja, helytelenül. Az utóbbi időben terjedt el a szervezeti fenntarthatóság fogalma, amely bár jelenthetné egy szervezet a fenntartható fejlődés elvei szerinti működését, azonban gyakran csak a szervezet hosszú távú pénzügyi, szervezeti fennmaradását értik rajta.

A jelen dokumentum egészében a fenntartható fejlődés törvényi definícióját használjuk, valamint javasoljuk, hogy a pályázatokban a fenntartható fejlődés / fenntarthatóság szempontjainak érvényesítésekor is ezt a meghatározást alkalmazzuk, és támogassuk annak elterjedését: „*társadalmi-gazdasági viszonyok és tevékenységek rendszere, amely a természeti értékeket megőrzi a jelen és a jövő nemzedékek számára, a természeti erőforrásokat takarékosan és célszerűen használja, ökológiai szempontból hosszú távon biztosítja az életminőség javítását és a sokféleség megőrzését*”¹⁶. Bár nagyon valószínű, hogy a törvényi meghatározás nem tökéletes, és az idő előrehaladtával változni is fog, azonban jelenleg a következetes fogalomhasználat több előnnyel jár a fenntarthatóság eszményének térnyerését tekintve, mint amit definíció esetleges hiányossága okozhat.

A (felső)oktatás és kutatás-fejlesztés kapcsolatát a fenntartható a fejlődéssel több szakmai anyag is foglalkozik, mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalom komolyan tárgyalja a témát. Az oktatás és kutatás elsősorban, mint eszközrendszer szerep a fenntarthatóság megvalósításához vezető úton. Jelentőségét jól mutatja, a második Nemzeti Környezetvédelmi Program¹⁷ külön Akcióprogramot szentelt szemléletformálásnak, oktatásnak és a K+F-nek, az Európai Unió 6. környezetvédelmi Akcióprogramja is foglalkozik a területtel, az ENSZ 2005-2014 időszakát a Fenntarthatóságra Oktatás Évtizedének nyilvánította, és készül a Magyarország Fenntarthatóságra Oktatás és Kommunikációs Stratégiája is.

A fenntarthatóság megvalósulását más és más eszközökkel kell segíteni, attól függően, hogy például fenntarthatóságról szóló felsőoktatási képzéseket kívánunk támogatni, avagy fenntartható intézményi működés kialakulását kívánjuk segíteni.

¹⁶ 1995. évi LIII. tv. a környezet védelmének általános szabályairól, 4.§ w).

¹⁷ 132/2003. (XII.13.) OGY határozat

A fogalmi tisztázatlanság a jelen kutatás elvégzését nagyban nehezítette. Nehezen állítható fel átgondolt stratégia, terv a fenntarthatóság érvényesítésére amennyiben maga a kitűzött cél nem egyértelmű. A fogalom és kritériumrendszerének meghatározása nélkül maga a jelenlegi állapot is sem értékelhető, s így a jelenlegi állapothoz és elérni kívánt eredményhez rendelt megvalósítási eszközök, intézkedések sem lehetnek optimálisak.

III. FENNTARTHATÓSÁG ÉS SZEMPONTJAINAK ÉRVÉNYESÍTÉSE A FELSŐOKTATÁST ÉS K+F-T ÉRINTŐ PÁLYÁZATOKBAN

Jelenleg a magyar felsőoktatást, szakképzést, felnőttképzést és kutatás-fejlesztést, tudományos életet 300-nál is több konkrét pályázati kiírás érinti. A fenntartható fejlődés követelményeinek hatékony érvényesítése érdekében az alábbi kérdések merülnek fel:

- A) Pontosan mit értünk fenntarthatóság követelményein? Mit értünk az alatt, hogy a fenntarthatóság jelenjen meg a felsőoktatást és kutatás-fejlesztési érintő pályázatokban? Beszélünk egységes kritériumrendszerrel, vagy helyzetspecifikus megoldások kidolgozása szükséges?
- B) Érvényesíteni kívánjuk e minden pályázatban a fenntarthatóság követelményét? Hosszú távú célkitűzésként meghatározható a fenntarthatóság követelményének megjelenése az élet minden színterén, így a pályázattásban is, azonban mik azok a fontos, elsődleges, stratégiai lépések, amik megalapozzák a cél elérését?
- C) A fenntarthatóság szempontrendszerét a pályázattásban mely pontján kell megjelölni? Hol érvényesül a legnagyobb hatás, mi az a minimum, ami minden pályázatban meg kell, hogy jelenjen, és melyik ponton jelenjen az meg?
- D) A fenntartható fejlődés elvének integrálása céljából milyen módszert, eszközt alkalmazunk, s mi alapján válasszuk ki azt?

ad A) A fenntarthatóság követelményeinek meghatározása:

A fenntartható fejlődés több mint 10 éves fogalom, használata elterjedt, fontos nemzetközi és hazai stratégia dokumentumok hivatkozási alapja, környezet – és természetvédelem, környezet-, társadalom- és gazdasági tudományok egyik alapfogalma. Ugyanakkor mind a mai napig nincs tudományosan megalapozott, általános konszenzussal elfogadott gyakorlat, hogyan is megvalósítható a fenntartható fejlődés. A fenntarthatóságot tehát több módon kell megjeleníteni a pályázatokban:

1. Fenntarthatóság, mint tartalom (tematikus fenntarthatósági pályázati programok);
2. Fenntarthatóság, mint specifikus követelmény (pályázati témához kapcsolódó fenntarthatósági kritériumrendszer);
3. Fenntarthatóság, mint alapelv;

ad B) A pályázatok (pénzügyi és az érintettek) nagyságrendjére, szakmapolitikai súlyára, stratégiai jelentőségére tekintettel, az alábbi csoportba tartozó programok, szervezetek befolyásolása élvez prioritást:

1. Minisztériumok, állami intézmények pályázata;
2. Jogszabály által meghatározott pályázati programok;
3. Jogszabály szerint működő intézmények, szervezetek pályázata;

4. Európai Unió pályázati programok;

ad C) A fenntarthatóság szempontrendszerét a pályázat alábbi szintjein szükséges megjeleníteni:

1. Felsőoktatás és K+F általános jogi és koncepcionális keretei,
2. Pályázatok, lebonyolító szervezetek speciális jogi keretei;
3. (Összetett) pályázat rendszerének alapvetései;
4. Pályáztató, kiíró, lebonyolító szervezet;
5. Pályázati felhívás, kiírás, adatlap;
6. Pályaművek bírálóinak kiválasztása és a bíráló szempontrendszere;
7. Támogatási megállapodás, szerződés;
8. (Rész- és vég-) beszámolás és elszámolás rendje;
9. Támogatás felhasználásának ellenőrzése;

Természetes, míg 4–9. szint majd minden pályázatnál beazonosítható (ha nem, ott a komoly hiányosságról beszélhetünk), az 1. szint pedig függetleníthető a konkrét pályázatoktól, addig a 2-3. szint megléte, már függ pályázat, a pályázatot lebonyolító szervezet jellegétől, súlyától.

ad D) A pályázat rendszerében többféle módszerrel integrálható sikeresen a fenntarthatóság eszméje. Stratégia jelentőségű, hogy a fenntartható fejlődés eszmeiségét mind a meglévő jogi és pályázati rendszerek keretei között érvényesíteni kíséreljük meg, valamint új, tematikus jogszabályok, intézmények, pályázati rendszerek létrejöttét és ösztönözni szükséges.

1. Részvétel a jogalkotásban és a stratégiai tervezésben;
2. Együttműködés kialakítása stratégiai jelentőségű állami intézményekkel;
3. Kapcsolatfelvétel jelentősebb pályázati programokkal, és javaslattevés a fenntarthatóság megjelenítésére, az adott program specifikumának megfelelően;
4. A felsőoktatást és K+F-t érintő fenntarthatóság követelményeinek meghatározása, és széles körű terjesztése;
5. Egyes pályázatok fenntarthatóság követelményeinek megfelelő átalakítása;

IV. A FENNTARTHATÓSÁG ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK ESZKÖZEI - A III. PONT RÉSZLETESEN

A felsőoktatást és kutatás-fejlesztést érintő pályázatok jellegüket, szabályozottságukat, bonyolultságukat s más tényezőket is tekintve különbözőek, a fenntarthatóság szempontjai is különböző módon, és pontokon érvényesíthetők¹⁸.

A) FENNTARTHATÓSÁG KÖVETELMÉNYE

Azt, hogy pályáztatás különböző szintjein hogyan jelenjen meg a fenntartható fejlődés, nagyban befolyásolja, hogy mi a pályázat célja, súlya, a fenntarthatóság megjelenítésével milyen hatás érhető el.

1) Fenntarthatóság, mint tartalom

Ösztönözni kell az olyan felsőoktatást és K+F-t érintő pályázatok kiírását, amelyek célja kifejezetten a fenntartható fejlődés fogalmának tisztázása, fenntarthatósági tanulmányok végzése, képzések lebonyolítása, fenntartható társadalmi modellek kidolgozása, technológiai megoldások létrehozása, fenntarthatósággal foglalkozó hallgatók, oktatók, kutatók támogatása, fenntarthatóan működő intézmény, infrastruktúra kialakítása stb. Különösképp elő kell mozdítani olyan pályázatokat, amelyek a fenntartható felsőoktatás vagy K+F módszertanának kidolgozását, avagy fenntartható felsőoktatási ill. kutatási intézményműködés kialakítását támogatják.

2) Fenntarthatóság, mint specifikus követelmény

A nem kifejezetten fenntarthatósági témájú pályázati témák esetén is érvényesíteni szükséges a konkrét témával, területtel kapcsolatos fenntarthatósági követelményeket. Természetesen megkönnyíti a helyzetet, ha egy-egy témának, tudományterületnek, technológiai megoldásnak, kérdésnek, már kidolgozottak a fenntarthatósági szempontjai.

3) Fenntarthatóság, mint alapelv

A fenntarthatóság szempontjainak érvényesülését ma még nehezíti, hogy a fogalmat széles körben még mindig környezetpolitikai, környezetvédelmi szakkifejezésnek, avagy tévesen gazdasági szlogennek tartják. Egy fenntartható társadalom működésének feltétele, hogy a fenntarthatóság szempontjainak megfelelés, holisztikus szemléletként, a felsőoktatás és kutatás-fejlesztés minden területén szintén követelmény legyen. A fenntarthatóságot általános elvként, célként minden pályázatban meg lehet jeleníteni, mint például a versenyképességet, amely az elmúlt évek gyakorlatában általános követelménnyé vált, bármennyire is megfoghatatlan a tartalma.

¹⁸ melléklet: palyazat_csoport.doc

B) STRATÉGIAI JELENTŐSÉGŰ PÁLYÁZATOK

- 1) Minisztériumok, állami intézmények pályázatai:
 - Környezetvédelmi és Vízügyi Célelőirányzat kiírásai;
 - Oktatási Minisztérium pályázatai;
- 2) Jogszabály által meghatározott pályázati programok;
 - Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok;
 - Nemzeti Kulturális Alapprogram;
 - Kutatási és Technológiai Innovációs Alap és az Alapból finanszírozott pályázatok: Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok, Műszaki Kutatás-fejlesztési Pályázatok);
- 3) Jogszabály szerint működő intézmények, szervezetek pályázatai;
 - Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal pályázatai;
 - Magyar Tudományos Akadémia pályázatai;
 - Magyar Ösztöndíj Bizottság pályázatai;
- 4) Európai Unió vagy uniós forrásból finanszírozott pályázati programok;
 - Nemzeti Fejlesztési Terv és Kohéziós Alap Keretstratégia;
 - Európai Unió 6. Kutatás-fejlesztési Keretprogram;
 - TEMPUS Közalapítvány pályázatai;

A fenti pályázati programok jelentőségét a szétosztásra szánt keretösszegek, a politikai és szakmapolitikai súlyuk, évek során kialakult jelentőségük, népszerűségük, jogi szabályozottság, a felsőoktatásra és kutatás-fejlesztésre, fenntarthatóságra gyakorolt hatásuk adja.

C) PÁLYÁZTATÁS SZINTJEI

A fenntartható fejlődés célját, a fenntarthatóság szempontjait a pályáztatás minél több, és minél magasabb szintjein, összehangoltan szükséges érvényesíteni.

1) Általános jogi és koncepcionális keretek

Felsőoktatás és kutatás-fejlesztés keretét adó jogszabályokban, stratégiákban, fejlesztési programokban, és ott, ahol már a fogalom jelen van, arra kell törekedni, hogy a fogalom mellett a gyakorlati, konkrét követelmények is megjelenjenek. A következetes fogalomhasználat mellett, a fenntartható társadalom létrejöttét sokban segítené egy átfogó országos fenntarthatósági koncepció és stratégia megalkotása, avagy fenntarthatósági fejezet beillesztése minden ágazati fejlesztési tervbe, programba. A fenntarthatóság szempontjainak érvényesítése érdekében szoros együttműködés szükséges az Oktatási Minisztérium Felsőoktatási Helyettes Államtitkárságával, Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal szervezetével, Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottságával.

Az alábbi jogszabályok módosításának kezdeményezése ajánlott a fenntarthatóság szempontjainak megjelenése érdekében:

- Felsőoktatásról szóló törvény;
- Miniszterek feladat- és hatásköréről, elsősorban az oktatási miniszterről, szóló kormányrendeletek;
- Államháztartás rendjéről és végrehajtásáról szóló jogszabályok;
- Magyar Tudományos Akadémia;
- Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal
- Kutatási és Technológiai Innovációs Alap és Tanács;
- Felsőoktatási és Tudományos Tanács;
- A kutatás-fejlesztésről és technológiai innovációról szóló törvénynek még csak a koncepciója készült el, és tekintettel arra, hogy a jogszabály a kutatás-fejlesztés jövőjét döntően befolyásolni fogja, a fenntarthatóság szempontjait megjeleníteni szükséges a jogalkotási folyamatba, valamint a törvény részletes szövegébe. A törvény koncepcióját az OM Kutatás-fejlesztési Helyettes Államtitkársága dolgozta ki, amely szervezet azóta, megszűnt. Jogutódja a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal.

2) Speciális jogi keretek

Számos pályázati program, ösztöndíj szabályait, lebonyolító szervezetek működését jogi rendelkezések állapítják meg. A jelenleg jogszabályok az alábbi programokat, ösztöndíjakat, szervezeteket szabályozzák.

Szervezetek:

- Nemzetközi Ösztöndíj Fórum, valamint a Magyar Ösztöndíj Bizottság;
- Felsőoktatási és Tudományos Tanács;
- Magyar Űrkutatási Iroda;
- Kutatási és Technológiai Innovációs Tanács;
- Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal;
- Magyar Tudományos Akadémia;
- Egészségügyi Tudományos Tanács;

Alapok, alapprogramok, programok:

- Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok;
- Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program;
- Nemzeti Kulturális Alapprogram;
- Kutatási és Technológiai Innovációs Alap;

- Környezeti és Vízügyi Célelőirányzat;

Ösztöndíjak, díjak:

- Békésy György Posztdoktori Ösztöndíj;
- Bursa Hungarica Felsőoktatási Önkormányzati Ösztöndíj;
- Klebelsberg Kuno ösztöndíj;
- Kossuth díj, és a Széchenyi-díj;
- Magyar Corvin-lánc;
- Széchenyi István Ösztöndíj;
- Szent-Györgyi Albert Ösztöndíj;
- Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj;
- Deák Ferenc Ösztöndíj;
- Bolyai János Kutatási Ösztöndíj;
- Európai Közigazgatási Képzési Ösztöndíj;

Közalapítványok (alapítvány, amelyet az Országgyűlés, a Kormány, valamint a helyi önkormányzat vagy kisebbségi önkormányzat képviselő-testülete közfeladat ellátásának folyamatos biztosítása céljából hoz létre¹⁹), több is érinti a felsőoktatást és kutatás-fejlesztést, természetesen jelentőségük is különböző. Az Közalapítványokat jogszabály hozza létre, alapító okiratuk nyilvános, tevékenységük gyakran magában foglalja a cél szerinti juttatásokat, ösztöndíjak osztását, díjak adományozását, pályázati úton támogatások nyújtását is. Bár külön-külön nem rendelkeznek különösen nagy jelentőséggel a felsőoktatás és kutatás-fejlesztés finanszírozása terén, összességében számolni szükséges az általuk gyakorolt befolyással.

- TEMPUS Közalapítvány;
- Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Közalapítvány;
- Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány;
- Fogyatékosok Esélye Közalapítvány;
- Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány;
- Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány;
- Eötvös József Ösztöndíj Közalapítvány;
- Bursa Hungarica Közalapítvány;
- Nyitott Szakképzésért Közalapítvány;
- Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Közalapítvány;
- Határon Túli Magyar Oktatásért Apáczai Közalapítvány;

¹⁹ 1959. évi IV. tv. a Polgári Törvénykönyvről, 74/G.§ (1).

- Nemzeti Kollégiumi Közalapítvány;
- Nemzetközi Pető András Közalapítvány;
- Természet- és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány;
- Esélyt a Tanulásra Közalapítvány;
- Apertus Közalapítvány a Nyitott Szakképzésért és Távoktatásért;
- Arany János Közalapítvány a Tudományért.

3) (Összetett) pályázat rendszere

Számos pályázati program van, amely több alrészből, kiírásból áll, több területet, témát érint, időben, több ütemben kerül lebonyolításra, pályázók köre eltérő, időszakonként újra és újra kiírásra kerül. Az összetett pályázati programok alapdokumentumaiban, keretét adó szabályokban, célokban, alap- és horizontális elvekben, meg kell jeleníteni, minél magasabb szinten.

4) Pályáztató, kiíró, lebonyolító szervezet

A fenntarthatóság elemeit célszerű megjeleníteni a pályáztató szervezet alapdokumentumaiban, szervezetében, működésében. A fenntartható társadalom működését szolgálja, hogy a nem csak a pályázatok támogatják a fenntarthatóságot, hanem már maguk a szervezetek is fenntarthatóan működnek, akár infrastrukturálisan, akár tevékenységüket, céljukat tekintve. Pályázatot lebonyolító szervezetek alapító okirat és szervezeti és működési szabályzat által érvényesíthető a fenntartható fejlődés elve.

5) Pályázati felhívás, kiírás, adatlap

A fenntartható fejlődés szempontrendszerét a már a pályázati felhívásban kiírásban, és az adatlapon is érvényesíteni szükséges. A pályázati felhívásban is több módja van a szempontok megjelenésének, illetve fenntarthatóság kritériumainak a pályázati anyagba való beépítésének megkövetelésére:

- Fenntarthatóság, avagy annak részterülete a pályázat témája (pl: fenntartható K+F meghatározása, fenntarthatóan működő egyetem kialakítása);
- Pályázati téma fenntarthatósági követelményeinek való kötelező megfelelés előírása (pl: génkutatás fenntarthatóan);
- „Általános” kérdés az adatlapon (pl: miként segíti a projekt a fenntarthatóság megvalósulását?)
- Feleljen meg, illetve kapcsolódjon a pályázat valamely fenntarthatósággal kapcsolatos stratégia dokumentumhoz, tervhez, koncepcióhoz, ágazati prioritáshoz stb. (pl. Nemzeti Környezetvédelmi Programnak, ENSZ Évtizednek);
- Nem kötelező, hanem fakultatív, preferált, ajánlott követelményként jelenjen meg a fenntarthatóság (pl. előnyt élveznek azok a pályázatok...);

- Konkrét kikötések, avagy preferenciák meghirdetése (pl: minősített környezetbarát termék beszerzése, szolgáltatás igénybevétele);
- Elektronikus pályázati benyújtási rendszer *(vagy legalább ne 13 példányt kérjenek mindenből, mint a GKM)*;

A pályázati felhíváshoz csatolni ajánlott a pályázati elbírálás menetét, illetve értékelés szempontjait, a támogatási szerződés tervezett szövegét, a támogatás felhasználásának ellenőrzését, az esetleges szankciót ismertetését.

6) Pályaművek bírálóinak kiválasztása és a bírálat szempontrendszere

A bíráló testületek tagjai között képviseltetve legyen a fenntarthatósági szakértelem, ösztönözni, támogatni, sőt előírni szükséges, hogy fenntarthatóságban jártas szakértői legyen a bírálók között, még ha esetleg a pályázati kiírás nem is reflektál erre a kérdésre. Természetes könnyebb ezt megvalósítani, ahol a pályázati értékelést nem állandó testület, hanem alkalmi, pályázati úton kiválasztott szakértő gárda végzi. Az értékelési elvek, szempontok között szerepeljen a fenntarthatóság, a pályázati kiírás követelményeivel összhangban, de legalábbis alapelv, horizontális elv szintjén mindenképp. Az értékelési elvek legyenek előre rögzítve, a pályázati felhíváshoz mellékelve. Könnyebb a helyzet, ha pályázati téma fenntarthatósági követelményrendszere már kidolgozott és konszenzussal elfogadott, a fenntarthatóság érvényesítését megnehezíti, hogy a fogalom tartalma nem tisztázott, jelenleg azonban az értékelési eljárásból a szubjektív megítélés, egyelőre, nem zárható ki.

7) Támogatási megállapodás, szerződés

A nyertes pályázókkal kötött szerződésekben, megállapodásokban is következetesen érvényesíteni kell a fenntarthatóság elvét, a vonatkozó jogi és más szabályokkal, kiírással, bírálati szempontokkal összhangban. A szerződésekben foglalt pontok jogilag kikényszeríthetők, és szankcionálhatók, amennyiben a szerződés mellékletét képezi a fenntarthatósági követelményeknek megfelelő pályamű is, a pályázati felhívásban előírtak is számon kérhetők. A támogatási megállapodás tervezetét a pályázati felhívásban közzé kell tenni.

8) (Rész- és vég-) beszámolás és elszámolás rendje

A pályázott programok, tevékenységek lebonyolítása közben vagy lezárásakor megkövetelt beszámolások és elszámolások rendje térjen ki a fenntartható fejlődésre gyakorolt hatásra, elért eredményekre, avagy miben segítette a program a fenntarthatóság megvalósulását. A beszámolás és elszámolás rendjét a pályázati felhívásban is közzé kell tenni. Az elszámolás rendje, a támogatás felhasználása legyen szankcióhoz kötött.

9) Megvalósítás, végrehajtás, beszámolás ellenőrzésének, monitorozásának rendje

A pályázott programok, tevékenységek megvalósításának, végrehajtásának ellenőrzése, monitorozása során fokozott figyelemmel kell lenni a fenntarthatóság szempontjainak érvényesülésére, annak betartását érvényesíthető szankciókkal kell biztosítani. A mai pályázati gyakorlattal ellentétben, következetesen fel szükséges lépni a támogatás felhasználásának szabályainak megszegése ellen.

D) LOBBI-TEVÉKENYSÉG

A fenntartható fejlődés eszmerendszerének szempontjainak érvényesítéséhez megtervezett, összehangolt lobbitevékenység szükséges, ami kiterjed mind a jelenlegi jogszabályok, programok, alapok, pályázatok módosítására, valamint új koncepciók, stratégiák, programok, jogi rendelkezések kezdeményezésére, kidolgozására, abban való részvételre, azok ösztönzésére, támogatására.

1) Részvétel a jogalkotásban és a stratégiai tervezésben;

- Részvétel az új, kutatás-fejlesztési és innovációs törvény meghozatalában;
- Részvétel a Nemzeti Fejlesztési Terv és Kohéziós Alap Keretstratégia kidolgozásában és végrehajtásában;
- Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról szóló jogszabályok módosítása, a fenntarthatóság pontosítása céljából;
- Uniós kutatás-fejlesztési jogalkotás befolyásolása;
- Részvétel a második Nemzeti Környezetvédelmi Program végrehajtásának tervezésében, és a következő időszakra szóló program előkészítésében;
- Fenntarthatóságra Oktatás ENSZ Nemzetközi Évtizedének magyarországi megjelenésének támogatása;
- Országos, regionális, avagy szakági fenntarthatósági tervek, koncepciók, stratégiák programok kezdeményezése, részvétel megalkotásukban, és végrehajtásukban;

2) Együttműködés kialakítása stratégiai jelentőségű állami és más intézményekkel:

- Országgyűlés, Környezetvédelmi Bizottság;
- Oktatási Minisztérium, Felsőoktatási Helyettes Államtitkársága és Felsőoktatási Fejlesztési és Tudományos Ügyek Főosztálya;
- Nemzeti Kutatási és Innovációs Hivatal, valamint Innovációs Tanács;
- Magyar Tudományos Akadémia és Kutatásszervezési Intézete;
- Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium;
- Magyar Ösztöndíj Bizottság és Nemzeti Ösztöndíj Fórum;
- Nemzeti Fejlesztési Hivatal;

- Felsőoktatási és Tudományos Tanács;
- NFT Operatív Programokat irányító hatóságok (FVM, FFM, GKM, MEH);
- Egyetemek és főiskolák;

3) Kapcsolatfelvétel jelentősebb pályázati programokkal, és javaslatétel a fenntarthatóság megjelenítésére, az adott program specifikumának megfelelően;

- Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok;
- Nemzeti Kulturális Alapprogram;
- Nemzeti Technológiai és Innovációs Alap;
- Környezetvédelmi és Vízügyi Célelőirányzat;
- Nemzeti Fejlesztési Terv;
- Európai Unió 6. Kutatás-fejlesztési Keretprogram;

4) A felsőoktatást és K+F-t érintő fenntarthatóság követelményeinek meghatározása, és széles körű terjesztése;

- Szakmai munkacsoport felállítása;
- Kapcsolatfelvétel fenntarthatóság kérdésében, valamint oktatásban és k+F témájában jártas intézményekkel és szakemberekkel;
- Kutatás végzése, végeztetése;
- Tematikus publikációk, népszerűsítő kiadványok, javaslat-csomagok készítése;
- Kerekasztal-beszélgetések, konferenciák szervezése;
- Mintapályázatok, programok készítése;

5) Egyes pályázatok fenntarthatóság követelményeinek megfelelő átalakítása;

A jogalkotásban való részvétel, a kapcsolatfelvétel, és együttműködések kialakítása, a szakmai munka közben és után az egyes pályázatokban is meg kell kísérelni a fenntarthatóság szempontjainak érvényesítését. Ez azonban nem lehetséges anélkül, hogy szakmai konszenzus szülessen arról, mit is értünk fenntarthatóságon, annak szempontjain, megjelenítéséhez felhasználható eszközökön. Egyrészt átfogó stratégia, munkaterv, általános követelményrendszer kialakítása szükséges, majd az elfogadott, általános követelményrendszernek megfelelően, az egyes pályázati program átvilágítása szükséges, aminek eredményét felhasználva, pályázat felügyeletét ellátó szervvel közösen kell meghatározni a fenntarthatóság érvényesítésének konkrét, egyedi esetben alkalmazandó eszközeit és azok tartalmát, tekintetbe véve azok lehetséges következményeit.

A fenti felsorolás, intézmények, programok nem fedik le azt a kört, ahol a fenntarthatóság megjelenése cél lenne. Azonban ezek azok a pontok, amik stratégiai fontosságúak a mind a fenntartható fejlődés, mind szakmapolitikai súlyukból kifolyólag. A kutatás során azonban felmerült az a probléma, hogy bár a magyar felsőoktatást és kutatás-fejlesztést érintő pályázatokról képet nyertünk, javaslatokat tettünk arra, hogy a fenntarthatóság hol, a pályázati rendszer mely pontján érvényesíthető, prioritásokat állítottunk fel, azonban tartalmi, konkrét, egyedi javaslatok nem tehetők a következő két okból:

- Kutatásra rendelkezésre álló 6-8 hét nem tette lehetővé, hogy a több mint 300 pályázati program, kiírás részletes áttekintése megtörténhessen.
- Fenntarthatóság szempontjainak konszenzuson alapuló meghatározása nélkül az egyes pályázatok releváns módon nem átvilágíthatók, és érdemi, egyértelmű tartalmi javaslatok nem tehetők.

A továbbiakban bemutatásra kerülnek azok a programok és intézmények, amelyek pályázataival, a fenntarthatóság szempontjait megjeleníteni kívánó lobbitevékenységet kezdeni szükséges. Mindegyikre érvényes a fentebb leírt szempontok, és kívánalmak, azonban az adott pályázati rendszer specifikumainak megfelelően – a fenti problémáknak megfelelően tekintettel - egyedi javaslatokat is teszünk, ugyanakkor jelezzük, hogy a konkrét lépések megtétele előtt a pályázatok részletesebb, egyedi átvilágítása mindenképpen szükséges.

V. STRATÉGIAI JELENTŐSÉGŰ PÁLYÁZATOK

- A. KÖRNYEZETVÉDELMI ÉS VÍZÜGYI CÉLELŐIRÁNYZAT KIÍRÁSAI;
- B. OKTATÁSI MINISZTERIUM PÁLYÁZATAI;
- C. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS KUTATÁSI ALAPPROGRAMOK;
- D. NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM;
- E. NEMZETI INFORMÁCIÓS INFRASTRUKTÚRA FEJLESZTÉSI PROGRAM
- F. KUTATÁSI ÉS TECHNOLÓGIAI INNOVÁCIÓS ALAP
- G. NEMZETI KUTATÁSI ÉS TECHNOLÓGIAI HIVATAL PÁLYÁZATAI;
- H. MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA PÁLYÁZATAI;
- I. MAGYAR ÖSZTÖNDÍJ BIZOTTSÁG PÁLYÁZATAI;
- J. NEMZETI FEJLESZTÉSI TERV ÉS KOHÉZIÓS ALAP KERETSTRATÉGIA;
- K. EURÓPAI UNIÓ 6. KUTATÁS-FEJLESZTÉSI KERETPROGRAM;
- L. TEMPUS KÖZALAPÍTVÁNY PÁLYÁZATAI;